

STUDIA I ARTYKUŁY

Dariusz Faszczka, Kamila Faszczka

Szczecin

Przygotowania armii duńskiej do udziału w plebiscycie na terenie Wileńszczyzny w 1920 r.

Objęcie przez Polaków w listopadzie 1918 r. władzy w Warszawie oraz utworzenie pierwszego rządu litewskiego w Wilnie przez prof. Augustinasa Valdemarasa¹ spowodowało potrzebę uregulowania wzajemnych stosunków². Zapoczątkowane w grudniu 1918 r. konsultacje i rozmowy były niezwykle trudne i nie przyniosły wymiernych efektów. Na przeszkodzie w uzyskaniu porozumienia stanęły rozbieżne stanowiska co do obszaru i granic państwa litewskiego oraz stopnia jego ewentualnego powiązania z Warszawą. Zderzyły się w tym wypadku dwie odmienne koncepcje. Polska, powołując się na związki historyczne, dążyła do ścisłej unii obu państw. Litwini natomiast chcieli całkowicie niezależnego państwa, którego granice miały sięgać znacznie poza etniczne granice Litwy³. Osiągnięcie porozumienia dodatkowo skomplikowało zajęcie na początku stycznia 1919 r. Wilna przez wojska bolszewickie⁴ oraz pozostawanie na spornym terenie oczekujących na ewakuację niemieckich oddziałów Armii „Wschód”.

W kwietniu 1919 r. oddziały polskie śmiałym manewrem zajęły Wilno i odepchnęły bolszewików na wschód⁵. Fakt ten wywołał ostry sprzeciw urzędującego w Kownie rządu litew-

¹ Augustinas Valdemaras (1883–1942), polityk litewski, historyk, w 1918 premier pierwszego rządu niepodległej Litwy, 1926–1929 premier i minister spraw zagranicznych.

² Szerzej na ten temat m.in.: Z. Budecki, *Stosunki polsko-litewskie po wojnie światowej*, Warszawa 1928; P. Łossowski, *Stosunki polsko-litewskie w latach 1918–1920*, Warszawa 1966; idem, *Konflikt polsko-litewski 1918–1920*, Warszawa 1996.

³ P. Łossowski, *Konflikt polsko-litewski (1918–1921). Próba syntezy*, w: *Odrodzona Polska wśród sąsiadów 1918–1921*, red. A. Koryn, Warszawa 1999, s. 171.

⁴ Szerzej na ten temat m.in.: B. Waligóra, *Walka o Wilno. Okupacja Litwy i Białorusi w 1918–1919 roku przez Rosję Sowiecką*, Wilno 1938; W. Wejtko, *Samoobrona Litwy i Białorusi*, Wilno 1930; L. Wyszczelski, *Wilno 1919–1920*, Warszawa 2008, s. 36–68.

⁵ Szerzej na ten temat m.in.: T. Piskor, *Wyprawa wileńska*, Warszawa 1919; A. Przybylski, *Ofensywa na Wilno w kwietniu 1919 roku*, „Bellona” 1928, t. XXXII; L. Wyszczelski, op. cit., s. 69–155.

skiego, który uzależniał normalizację stosunków od uznania przez rząd polski niepodległości państwa litewskiego z Wilnem jako jego stolicą⁶.

Jednocześnie delegacja litewska złożyła protest przeciwko zajęciu Wilna na forum Konferencji Pokojowej. Jego rozpatrzeniem zajęła się podkomisja do spraw ustalenia granic gen. Henri Le Ronda⁷, pracująca w ramach komisji do spraw polskich pod przewodnictwem b. ambasadora Francji w Niemczech Jules'a Cambona⁸. Efekty pracy podkomisji nie zadowolili żadnej ze stron i obradujący w Paryżu delegaci na Konferencję Pokojową nie podjęli decyzji w sprawie granicy⁹. Nieustanne skargi i protesty litewskie doprowadziły natomiast do wytyczenia tymczasowej linii rozgraniczenia między Polską a Litwą na terenie Suwalszczyzny. Przyjęła ona nazwę linii Focha¹⁰ i 26 XI 1919 r. została usankcjonowana przez Radę Najwyższą¹¹.

W kolejnych miesiącach prowadzone negocjacje i rozmowy nie przyniosły rezultatów, które mogłyby przybliżyć osiągnięcie porozumienia. Utrzymująca się wrogość między obu państwami znacznie wzrosła w czasie wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. W trakcie odwrotu wojsk polskich oddziały litewskie stopniowo zajęły teren opuszczony przez Polaków na Suwalszczyźnie i Wileńszczyźnie. W wyniku litewsko-bolszewickiego porozumienia z 26 VIII 1920 r. Litwini przejęli władzę także w Wilnie.

Sytuacja w rejonie uległa radykalnej zmianie wraz z rozpoczęciem polskiej kontrofensywy znad Wieprza. Wówczas to strona polska zażądała wycofania wojsk litewskich za linię Focha, co spotkało się z odmową. Doszło do walk o południową Suwalszczyznę, przy czym początkowo inicjatywę posiadały wojska litewskie. Wydarzenia te doprowadziły do wniesienia skargi przez rząd polski do Ligi Narodów.

Decyzja o złożeniu skargi zapadła z inicjatywy ministra spraw zagranicznych ks. Eustachego Sapiehy¹² podczas posiedzenia Rady Obrony Państwa 4 IX 1920 r. W nocy strona polska prosiła Ligę o podjęcie interwencji w celu zapobieżenia wojnie z Litwą wskutek przekroczenia przez jej wojska linii demarkacyjnej¹³. Inicjatywa ta, jak się wydaje, została podjęta bardziej ze względów propagandowych niż wojskowych i miała stanowić przykład pokojowych intencji strony polskiej, która mając możliwość rozwiązania sporu militarnie (co zresztą wkrótce nastąpiło), zwróciła się o interwencję do Ligi¹⁴.

⁶ Z. Budecki, op. cit., s. 20.

⁷ Henri Louis Eduard Le Rond (1864–1949), generał francuski, podczas konferencji pokojowej w Paryżu przewodniczący podkomisji ds. ustalenia granic Polski, kierował pracami Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na G. Śląsku.

⁸ Jules Martin Cambon (1845–1935), dyplomata francuski, 1891–1902 gubernator Algierii, ambasador w Waszyngtonie i Madrycie, od 1907 do 1914 ambasador w Berlinie, na konferencji pokojowej w 1919 przewodniczący komisji ds. polskich.

⁹ G. Łukomski, B. Polak, *W obronie Wilna, Grodna i Mińska 1918–1920*, Koszalin–Warszawa 1994, s. 55.

¹⁰ Ferdynand Foch (1851–1929), marszałek Francji, Wielkiej Brytanii i Polski, 1917–1918 szef sztabu armii francuskiej, 1918 naczelny wódz sił sprzymierzonych na wszystkich frontach.

¹¹ P. Łossowski, *Po tej i tamtej stronie Niemna. Stosunki polsko-litewskie 1883–1939*, Warszawa 1985, s. 109.

¹² Eustachy Kajetan Sapieha (1881–1963), ziemianin, dyplomata polski, 1919–1920 poseł w Londynie, 1920–1921 minister spraw zagranicznych.

¹³ Z. Rudnicki, *Systemowe i doktrynalne determinanty pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych w praktyce Ligi Narodów*, Kraków 2005, s. 116.

¹⁴ P. Łossowski, *Stosunki...*, s. 236.

Sprawa została potraktowana jako pilna i pomimo polskich sugestii dotyczących możliwości rozwiązania jej na drodze bezpośrednich negocjacji¹⁵ została wprowadzona pod obrady dziewiątej sesji regularnej Rady Ligi Narodów w Paryżu.

16 IX 1920 r. z udziałem przedstawicieli rządu polskiego i litewskiego rozpoczęło się posiedzenie Rady. Funkcję sprawozdawcy powierzono przedstawicielowi Belgii Paulowi Hymansowi¹⁶, który przedstawił punkt widzenia obu stron. W efekcie dyskusji i poufnych rozmów z udziałem delegatów zwaśnionych stron, 20 września na posiedzeniu plenarnym Ligi przyjęto rezolucję, w której zobowiązano Litwę do przestrzegania linii demarkacyjnej i wycofania poza nią wojsk, w zamian za co strona polska miała respektować neutralność Litwy¹⁷. Jednocześnie Rada powierzyła nadzór nad wypełnieniem rezolucji trzyosobowej komisji w składzie: przewodniczący Rady — Léon Bourgeois¹⁸ oraz przedstawiciele Hiszpanii i Japonii. Wyłoniona została również Komisja Kontrolna Ligi Narodów pod przewodnictwem francuskiego płk. Pierra Chardigny, która rozpoczęła prace na początku października¹⁹.

Jednocześnie uwzględniając zalecenia członków Rady, w połowie września 1920 r. rządy Polski i Litwy zdecydowały się na podjęcie bezpośrednich rokowań w Kalwarii. Po trzech dniach zakończyły się one jednak niepowodzeniem²⁰. 30 września dwustronne negocjacje zostały wznowione — tym razem w Suwałkach. 7 października pod wpływem członków Komisji Kontrolnej Ligi Narodów zakończyły się one podpisaniem porozumienia techniczno-wojskowego. Osiągnięte porozumienie, nie przesądzając ostatecznego kształtu granicy, ustalało linię demarkacyjną z Wilnem po stronie litewskiej²¹.

Nie bacząc na trwające rokowania, Naczelnik Państwa Józef Piłsudski²² zdecydował się na rozwiązanie sprawy Wileńszczyzny za pomocą faktów dokonanych. 30 września polecił gen. Lucjanowi Żeligowskiemu²³ upozorować bunt formacji, które rekrutowały się z Wileńszczyzny, i zająć okręg wileński. Rano 8 października rozpoczęły one marsz na Wilno. 9 października we wczesnych godzinach popołudniowych po niezbyt intensywnej i długiej walce Żeligowski wkroczył do miasta, a trzy dni później ogłosił utworzenie quasi-niezależnego państwa pod nazwą „Litwa Środkowa”²⁴. Incydent ten wywołał negatywną reakcję w wielu stolicach europejskich i doprowadził do rozszerzenia zakresu sporu poddanego procedurze Ligi o Wileńszczyznę.

¹⁵ S. Sierpowski, *Liga Narodów w latach 1919–1926*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2005, s. 87.

¹⁶ Paul Hymans (1865–1941), belgijski działacz polityczny, członek Rady Deputowanych i przywódca Partii Liberalnej, 1915–1917 ambasador w Londynie, przedstawiciel Belgii na konferencji pokojowej w Paryżu i w Lidze Narodów.

¹⁷ P. Łossowski, *Konflikt polsko–litewski 1918–1920*, s. 147.

¹⁸ Léon Victor Bourgeois (1851–1925), francuski działacz polityczny, 1895–1896 premier, od 1902 do 1904 przewodniczący Izby Deputowanych, współorganizator Ligi Narodów, 1920 laureat Pokojowej Nagrody Nobla.

¹⁹ S. Sierpowski, op. cit., s. 88.

²⁰ P. Łossowski, *Stosunki...*, s. 243–244.

²¹ Idem, *Po tej i tamtej stronie...*, s. 158.

²² Józef Klemens Piłsudski (1867–1935), Marszałek Polski, 1918–1922 Naczelnik Państwa i Wódz Naczelny, 1926–1928 i 1930 premier.

²³ Lucjan Żeligowski (1865–1947), generał polski, na rozkaz Marszałka pod pozorem buntu zajął Wilno i utworzył Litwę Środkową, 1922–1927 inspektor armii, 1925–1926 minister spraw wojskowych, podczas II wojny światowej członek Rady Narodowej w Londynie.

²⁴ Szerzej na ten temat m.in.: B. Waligóra, *Zajęcie Wilna przez gen. Żeligowskiego*, „Bellona” 1930, t. XXXVI; Z. Krajewski, *Geneza i dzieje wewnętrzne Litwy Środkowej (1920–1922)*, Lublin 1996; L. Wyszczelski, op. cit., s. 227–265.

W wyniku ciągłych skarg i ponagieł ze strony litewskiej 25 października w Brukseli odbyło się kolejne posiedzenie Rady, na którym rozpatrywano sprawę zatargu polsko-litewskiego. Przedstawiciel strony polskiej prof. Szymon Askenazy²⁵ dowodził, że misja Ligi podjęta na wniosek strony polskiej z 5 IX 1920 r. wyczerpała się, a spór został rozwiązany. Uczestnicy dyskusji byli jednak odmiennego zdania i Rada zdecydowała się, głównie ze względów prestiżowych, kontynuować misję z własnej inicjatywy. Za zgodą delegatów obu krajów zmieniono również zakres prac Rady z mediacji w toczącym się konflikcie na uregulowanie sporu terytorialnego²⁶.

28 października Rada przyjęła wniosek przewodniczącego obradom P. Hymansa, aby problem przynależności państwowej Wileńszczyzny rozwiązać na drodze plebiscytu pod nadzorem Ligi Narodów. W celu zapewnienia jego sprawnego przebiegu utworzono dwie komisje, które podjęły prace w Kownie i Wilnie²⁷.

Pierwszym krokiem na drodze do plebiscytu było podpisanie w Kownie 29 XI 1920 r., przy współdziałaniu Komisji Ligi Narodów, polsko-litewskiego układu w sprawie zawieszenia broni i utworzenia sześciokilometrowego pasa neutralnego. W myśl jego zapisów obszar ten miały opuścić „lokalne wojska”, a ich miejsce, zgodnie z decyzją Rady, miały zająć siły międzynarodowe w liczbie ok. 1500 żołnierzy²⁸. Ustalono, że ich działanie, ograniczone jedynie do akcji o charakterze *sensu stricte* policyjnego (*Mission Simple Police*), będzie polegać na zapewnieniu bezpieczeństwa ludności cywilnej na spornym obszarze²⁹. Jako pierwsze, w odpowiedzi na apel Ligi Narodów, udział swoich wojsk zadeklarowały rządy Belgii, Hiszpanii, Francji i Wielkiej Brytanii³⁰.

26 XI 1920 r. również rząd Królestwa Danii wstępnie zaakceptował prośbę wystosowaną przez Radę Ligi Narodów w sprawie udziału wojsk w międzynarodowym korpusie mającym zabezpieczać plebiscyt na terenie Wileńszczyzny³¹. Wśród społeczeństwa opinia co do udziału w misji pokojowej nie była jednak zgodna. „Czy Skandynawia wyśle swoje wojska, skoro wszyscy są przekonani, że utrzymanie międzynarodowego pokoju wymaga ofiar?” — pytał w artykule jeden z dziennikarzy gazety codziennej „Berlingske Politiske og Avertissementstidende”³².

30 listopada nad wnioskiem rządu debatował parlament duński (*Folketing*), ostatecznie udzielając poparcia tej inicjatywie³³. Decyzję skrytykowała w ostrym tonie jedynie młodzieżówka socjalistyczna, stwierdzając w oficjalnym proteście, iż posunięcie to sprowadza na cały naród krwawe niebezpieczeństwo³⁴. Wbrew tym protestom, 4 grudnia król Christian X³⁵

²⁵ Szymon Askenazy (1865–1935), historyk, dyplomata polski, 1920–1923 delegat w Lidze Narodów.

²⁶ S. Sierpowski, op. cit., s. 90.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ *Zatarg polsko-litewski*, „Kurier Poranny”, nr 12, 13 I 1921.

³⁰ *Zatarg polsko-litewski. Sprawa plebiscytu*, „Kurier Poranny”, nr 320, 23 XI 1920.

³¹ *De dansker Tropper til Vilna*, „Politiken”, nr 326, 28 XI 1920. Por. też: *Udział Danii w okupacji Wileńszczyzny*, „Kurier Poranny”, nr 325, 28 XI 1920.

³² *De skandinaviske Stater, Armenien og Vilna-Spørgsmaalet?*, „Berlingske Politiske og Avertissementstidende”, R. CLXXII, nr 322, 26 XI 1920.

³³ *Danske Tropper til Vilna*, „Berlingske Politiske og Avertissementstidende”, R. CLXXII, nr 327, 1 XII 1920. Por. też: *Polititjenesten i Vilna*, „Politiken”, nr 329, 1 XII 1920.

³⁴ *De dansker Tropper til Vilna. En Protest*, „Berlingske Politiske og Avertissementstidende”, R. CLXXII, nr 337, 11 XII 1920.

³⁵ Christian X (1870–1947), król Danii od 1912 oraz Islandii 1918–1944.

złożył swój podpis na dokumencie, na mocy którego rozpoczęto proces tworzenia oddziału mającego wejść w skład międzynarodowego korpusu³⁶.

Zgodnie ze wstępnymi założeniami Ministerstwa Wojny (*Krigsministeriet*)³⁷ w jego skład miało wchodzić czterech oficerów, z czego przynajmniej dwóch w stopniu porucznika, podoficerowie wszystkich stopni oraz szeregowi rekrutowani spośród żołnierzy rezerwy. Wszyscy żołnierze mieli być ochotnikami. Wymagania, jakie im stawiano, to wiek od 20 do 30 lat oraz stan wolny. W piśmie kierowanym przez dyrektora Ministerstwa Wojny gen. dyw. Nielsa Brooka Ulricha³⁸ znajduje się również informacja, że kandydaci powinni wykazywać się także dojrzałością, rzetelnością oraz niezawodnością. Docelowo oddział miał liczyć ok. 100 żołnierzy³⁹.

3 XII 1920 r. dowódcą oddziału mianowany został czterdziestosiedmioletni dowódca 3 kompanii, IV batalionu, 4 pułku piechoty kpt. C. H. Jørgensen⁴⁰. Jak podaje popularny dziennik „Politiken”, w latach 1909–1910 był on uczestnikiem wyprawy kierowanej przez Ejnara Mikkelsena⁴¹ na Grenlandię. Według autora artykułu jego doświadczenie w pracy w ciężkich warunkach atmosferycznych miało być niezwykle przydatne w perspektywie podjęcia służby na terenie Litwy⁴². Kpt. Jørgensen był jedynym oficerem w stopniu kapitana, który wyraził chęć objęcia dowództwa nad oddziałem⁴³.

Zgodnie z otrzymanym rozkazem przystąpił on niezwłocznie do opracowania projektu etatu kompanii, który został zatwierdzony 10 XII 1920 r. przez Ministerstwo Wojny. W skład kompanii miały wejść trzy plutony, każdy po trzydziestu dwóch żołnierzy. Mieli oni zostać wyposażeni w standardowe uzbrojenie: pięciostrzałowe, 8–milimetrowe karabiny piechoty Krag–Jørgensen wz. 1889 r. oraz karabiny maszynowe wz. 1896 (cztery na każdy pluton).

³⁶ Według odpowiedzi otrzymanych od rządów państw członkowskich Ligi Narodów kontyngent międzynarodowy miał składać się z: 300 żołnierzy angielskich, 300 francuskich, 300 Hiszpanów, 100 Belgów, 100 Duńczyków, 100 Szwedów, 100 Norwegów i 50 Włochów. Każde z państw miało dodatkowo wydelegować kilku oficerów, którzy mieli pełnić funkcje oficerów łącznikowych. Wcześniej ustalono, że dowódcą całości zostanie płk Chardigny. Zaopatrzenie sił międzynarodowych miało odbywać się poprzez angielską bazę w Gdańsku lub przez Warszawę. W wypadku wybrania Warszawy za aprowizację miała odpowiadać misja francuska. Wszelkie koszty związane z wyposażeniem, transportem i zaopatrzeniem oddziałów miała pokryć Liga Narodów z budżetu na 1922 r. *Decyzja Rady Ligi Narodów w sprawie Wilna*, „Kurier Poranny”, nr 337, 10 XII 1920. Por. też: *Międzynarodowa okupacja Litwy*, „Kurier Poranny”, nr 326, 29 XI 1920.

³⁷ W Danii od 1905 r. sprawami obronności państwa kierowało Ministerstwo Obrony Narodowej (*Forsvarministeriet*), na czele którego stał najczęściej polityk bez doświadczenia wojskowego. Podlegały mu dwa ministerstwa: Ministerstwo Wojny (*Krigsministeriet*) odpowiedzialne za siły lądowe oraz Ministerstwo Marynarki Wojennej (*Marineministeriet*) odpowiedzialne za siły morskie. Pracami obu resortów kierowali dyrektorzy w randze oficerskiej.

³⁸ Niels Brook Ulrich (1860–1926), duński generał, dyrektor departamentu wojny w ministerstwie obrony.

³⁹ Rigsarkivet w Kopenhadze (dalej: Rigsarkivet), Krigsministeriet, Vilna–kommandoet, sygn. 0280–156, Pismo ministra wojny do dowódców oddziałów wojsk lądowych, 2 XII 1920, bez paginacji (dalej: b.p.).

⁴⁰ Ibidem, Pismo ministra wojny do dowódcy 2 Dywizji, 3 XII 1920, b.p.

⁴¹ Ejnar Mikkelsen (1880–1971), duński polarnik, pisarz, uczestnik kilku międzynarodowych ekspedycji, 1933–1927 Generalny Inspektor Wschodniej Grenlandii.

⁴² *Tropperne til Vilna*, „Politiken”, nr 333, 5 XII 1920.

⁴³ Rigsarkivet, Krigsministeriet, Vilna–kommandoet, sygn. 0280–156, Pismo dowódcy 4 pułku do dowódcy 2 Dywizji, 29 XI 1920, b.p.

Uzbrojenie i umundurowanie miało pochodzić z zapasów IV, XVII i XXIV batalionu oraz magazynów intendenty⁴⁴.

Przyjęto, że warunki aprowizacyjne oraz sanitarne na terenie Wileńszczyzny będą ciężkie. Z tego powodu ochotnicy mieli być objęci obowiązkowymi szczepieniami przeciwko tyfusowi, ospie i cholercie⁴⁵. Zdecydowano również wyposażać wyjeżdżających żołnierzy w chleb, konserwy, solone mięso na dziesięć dni, margarynę, sól na dwadzieścia dni oraz kawę, herbatę, cukier na trzydzieści dni. Na potrzeby żołnierzy planowano ponadto zabrać 50 000 szt. papierosów i 100 kg tytoniu⁴⁶.

Pomimo niejasnej sytuacji co do terminu plebiscytu na terenie Wileńszczyzny, 25 II 1921 r. wydany został rozkaz formowania oddziału. Do służby powołanych zostało stu pięćdziesięciu ośmiu szeregowych, dwóch starszych szeregowych, pięciu kaprali oraz dwóch kornetów⁴⁷. Do 2 marca w koszarach 4 pułku (*Solvgades Kaserne*) w Kopenhadze zgłosiło się stu dwudziestu czterech szeregowych, dwóch starszych szeregowych, czterech kaprali oraz dwóch kornetów. W wyniku badań lekarskich, czterech ochotników uznano za niezdolnych do służby i odesłano do domu⁴⁸. Po południu pozostali żołnierze otrzymali kontrakty, które w sposób szczegółowy określały warunki i czas ich służby na obszarze plebiscytowym.

Zgodnie z § 1 kontraktu, na terenie Wileńszczyzny Duńczycy stacjonować mieli nie dłużej niż do 1 XI 1921 r. W sytuacji wcześniejszego rozformowania oddziału żołnierze mieli prawo pozostać w służbie przez okres trzech miesięcy, nie dłużej jednak niż do wspomnianej daty. Według § 3 na wynagrodzenie, oprócz stałej pensji w wysokości poborów czasów wojny, składać się miał dodatek w postaci 11 koron dziennie, wypłacany za każdy dzień pobytu poza granicami państwa duńskiego. W § 4 znalazł się natomiast zapis mówiący o ubezpieczeniu wszystkich żołnierzy na wypadek śmierci lub kalectwa. Życie żołnierza wycenione zostało na 10 000 koron⁴⁹.

Dziewięciu ochotników odmówiło podpisania kontraktów. Pozostali po zaakceptowaniu warunków zawartych w kontrakcie otrzymali umundurowanie, na które składały się: dwa komplety mundurów, dwie peleryny, dwie pary trzewików, czapka oraz para obuwia gimnastycznego⁵⁰.

W zaistniałej sytuacji, w celu uzupełnienia składu kompanii, spośród zgłaszających się ochotników powołano kolejnych żołnierzy. 7 III 1921 r. kompania liczyła stu dwudziestu czterech szeregowych, dziewięciu starszych szeregowych, pięciu kaprali, dwóch kornetów, dziesięciu sierżantów oraz dwóch starszych sierżantów. Korpus oficerski stanowiło czterech poruczników. Adiutantem dowódcy kompanii został por. K. Jagd, dowódcą I plutonu — por. C. Waage-Jensen, dowódcą II plutonu — por. E. J. Jolst i dowódcą III plutonu — por. H. C. Hansgaard. Na stanowisko intendenta mianowano N. J. Hansena⁵¹. Sformowano

⁴⁴ *De danske Vilnatropper skal samles paa Onsdag*, „Berlingske Politiske og Avertissementstidende”, R. CLXXIII, nr 57, 26 II 1921.

⁴⁵ Rigsarkivet, Krigsministeriet, Vilna-kommandoet, sygn. 0280-156, Pismo ministra wojny do dowódcy 4 pułku, 8 II 1921, b.p.

⁴⁶ *Ibidem*, Zapotrzebowanie nr 6141/1920, 7 XII 1920, b.p.

⁴⁷ Stopień podoficerski pomiędzy kapralem a sierżantem, odpowiednik polskiego stopnia plutonowy. W armii duńskiej zniesiony w 1951 r.

⁴⁸ Rigsarkivet, Krigsministeriet, Vilna-kommandoet, sygn. 0280-156, Meldunek dowódcy kompanii do ministra wojny, 16 III 1921, b.p.

⁴⁹ *Ibidem*, Pismo ministra wojny do Carla Jacoba Thomsena, 2 III 1921, b.p.

⁵⁰ *Ibidem*, Meldunek dowódcy kompanii do ministra wojny, 16 III 1921, b.p.

⁵¹ *Ibidem*.

także służbę medyczną. Wśród jej członków, na liście rezerwowych znalazł się lekarz polskiego pochodzenia ze szpitala garnizonowego, C. Wróblewski⁵². Oprócz tego chęć udziału w misji pokojowej wyraził pastor A. V. Storm⁵³ oraz tłumacz języka rosyjskiego, niemieckiego i angielskiego Svend Korch⁵⁴.

3 III 1921 r. kompania rozpoczęła szkolenie. Pierwszego dnia, oprócz zajęć z taktyki i gimnastyki prowadzonych na placu ćwiczeń Rosenberg w godzinach popołudniowych, odbyła się półgodzinna pogadanka na temat historii Polski i Litwy⁵⁵.

Termin wyjazdu żołnierzy oddalał się jednak coraz bardziej. 13 XII 1920 r. z udziałem przedstawicieli Komisji Kontrolnej Ligi rozpoczęły się w Warszawie rozmowy polsko-litewskie w sprawie plebiscytu. Trwały one kilka tygodni, lecz mimo to nie przyniosły wyników. Przebieg rozmów wykazał wyraźnie, że strona litewska nie chce plebiscytu, a Polacy nie są nim zainteresowani⁵⁶. Problemy związane z ewentualnym jego przeprowadzeniem sygnalizowali również członkowie komisji Ligi przebywający na spornym terenie. Ich zdaniem panująca tam sytuacja nie pozwalała na przeprowadzenie plebiscytu wcześniej niż przed upływem pięciu–sześciu miesięcy⁵⁷.

Szerokim echem wśród duńskiej opinii publicznej odbiły się także wypowiedzi norweskiego ministra obrony narodowej Karla Wilhelma Wefringa⁵⁸ oraz ministra spraw zagranicznych Królestwa Norwegii Christiana Fredrika Micheleta⁵⁹, którzy stwierdzili, że termin wysłania wojsk na Litwę jest niemożliwy do określenia, powątpiewając przy tym w sukces przedsięwzięcia⁶⁰.

3 III 1921 r. na wniosek delegata Wielkiej Brytanii Jamesa Balfoura⁶¹ Rada Ligi Narodów ostatecznie zrezygnowała z popierania plebiscytu jako formy rozwiązania sporu polsko-litewskiego i postanowiła przekazać go do rozstrzygnięcia obu państwom w drodze bezpośrednich rokowań.

Minister obrony narodowej Królestwa Danii Klaus Berntsen⁶², zapytany 6 marca przez dziennikarza „Politiken” o wpływ tej decyzji na dalsze losy kompanii, uchylił się od odpowiedzi⁶³. 7 marca po południu dowódca 4 pułku otrzymał rozkaz rozformowania oddziału⁶⁴.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem, Pismo ministra wojny do dowódcy 4 pułku, 8 II 1921, b.p.

⁵⁴ Ibidem, Pismo Svenda Korcha do ministra wojny, 13 I 1921, b.p.

⁵⁵ Ibidem, Meldunek dowódcy kompanii do ministra wojny, 16 III 1921, b.p.

⁵⁶ P. Lossowski, *Po tej i tamtej stronie...*, s. 191.

⁵⁷ S. Sierpowski, op. cit., s. 91.

⁵⁸ Karl Wilhelm Wefring (1867–1938), norweski polityk, lekarz, 1920–1921, 1923–1924 i 1926 minister obrony narodowej.

⁵⁹ Christian Fredrik Michelet (1863–1927), norweski polityk, prawnik, 1920–1921, 1923–1924 minister spraw zagranicznych.

⁶⁰ *Det skandinaviske Soldater til Vilna–Omraadet. Norske Rygter om, at Ekspeditionen skulde opgives*, „Berlingske Politiske og Avertissementstidende”, R. CLXXII, nr 345, 19 XII 1920.

⁶¹ James Artur Balfour (1848–1930), brytyjski działacz polityczny, filozof, 1902–1911 przywódca Partii Konserwatywnej, 1902–1905 premier, 1915–1916 I lord admiralicji, 1916–1919 minister spraw zagranicznych, uczestnik konferencji pokojowej w Paryżu i reprezentant Wielkiej Brytanii w Lidze Narodów.

⁶² Klaus Berntsen (1844–1927), duński polityk, 1910–1913 premier, 1920–1923 minister obrony narodowej.

⁶³ *Ingen Tropper til Vilna?*, „Politiken”, nr 65, 6 III 1921.

⁶⁴ Rigsarkivet, Krigsministeriet, Vilna–kommandoet, sygn. 0280–156, Pismo ministra wojny do dowódcy 4 pułku, 7 III 1921, b.p.

8 III 1921 r. żołnierzom została wypłacony żołd za sześć dni służby oraz jednorazowe zaodúčzynienie w wysokości 200 koron. Zgodnie z § 1 pkt 2 kontraktu wszyscy ochotnicy wyrażający chęć dalszej służby mogli pozostać w służbie przez kolejne trzy miesiące. Nikt nie wyraził jednak takiej woli⁶⁵. Żołnierze zawodowi wrócili do swoich oddziałów 16 marca⁶⁶.

Zerwanie polsko–litewskich rozmów w sprawie plebiscytu nie było jedynym powodem niepowodzenia planów wysłania międzynarodowych sił do pasa neutralnego. Nie spodziewanie na drodze realizacji tego planu stanęła bowiem Szwajcaria, która w obawie przed utratą statusu państwa neutralnego nie wyraziła zgody na przejazd przez terytorium oddziałów hiszpańskich. Na wycofanie wojsk państw skandynawskich miały natomiast wpływ protesty państw sąsiednich. W tym wypadku państwa te obawiały się, że wysłanie oddziałów wojska może zostać odebrane przez Niemcy lub Rosję bolszewicką jako krok wojenny⁶⁷.

Wydatki związane z organizacją i wyposażeniem kompanii strona duńska oszacowała na 100 000 koron⁶⁸. Na osiemnastej sesji Rady Ligi Narodów, odbywającej się od 11 do 13 V 1922 r., delegat Królestwa Danii wspólnie z przedstawicielami pozostałych krajów zwrócił się z prośbą o rekompensatę poniesionych kosztów⁶⁹.

Polsko–litewskie rozmowy w sprawie polubownego rozwiązania sporu przeniesiono tymczasem do Brukseli. Rozpoczęły się one 20 IV 1921 r. pod bezpośrednim kierunkiem P. Hymansa. Pomimo zgłoszenia dwóch projektów żaden z nich nie uzyskał akceptacji delegatów obu państw. Niepowodzeniem zakończyły się również prowadzone pod koniec 1921 r. poufne rozmowy przedstawicieli Warszawy i Kowna⁷⁰.

W związku z fiaskiem wysiłków w celu rozwiązania konfliktu polsko–litewskiego, 12 I 1922 r. Liga Narodów formalnie wycofała się z mediacji wobec braku zainteresowania obu państw wysiłkami Ligi i „odrzczenia wniosków Ligi przez obie strony”⁷¹.

Brak rozstrzygnięć w sprawie Wileńszczyzny spowodował 30 XI 1921 r. ogłoszenie przez gen. Żeligowskiego dekretu o wyborach do sejmu wileńskiego.

8 I 1922 r. odbyły się wybory, które były swoistym plebiscytem w kwestii włączenia Wileńszczyzny do Polski⁷². Wyłoniony w ich wyniku Sejm 20 II 1922 r. przyjął uchwałę, w której zapisano, że: „Ziemia Wileńska stanowi bez warunków i zastrzeżeń nierozdzieloną część Rzeczypospolitej Polskiej”⁷³. W następstwie tej uchwały 3 III 1922 r. w Warszawie został podpisany *Akt złączenia Ziemi Wileńskiej z Rzeczpospolitą Polską*⁷⁴.

Ustalenie ostatecznej granicy między Polską i Litwą nastąpiło formalnie 15 III 1923 r. na mocy decyzji Konferencji Ambasadorów, wydanej na podstawie art. 87 traktatu wersalskiego, w którym Główne Mocarstwa Sprzymierzone zastrzegły sobie prawo ustanowienia

⁶⁵ *Vilna*–Tropperne hjemsendt I Gaar, „Social–demokraten”, nr 68, 9 III 1921.

⁶⁶ Rigsarkivet, Krigsministeriet, Vilna–kommandoet, sygn. 0280–156, Pismo ministra wojny do dowódcy 4 pułku, 7 III 1921, b.p.

⁶⁷ S. Sierpowski, op. cit., s. 90–91.

⁶⁸ *Vilna*–Tropperne hjemsendes, „Social–demokraten”, nr 67, 8 III 1921.

⁶⁹ *Denmarks Erstatning for Vilna–Ekspeditionen*, „Berlingske Politiske og Avertissementstidende”, R. CLXXIV, nr 132, 14 V 1922.

⁷⁰ P. Łossowski, *Po tej i tamtej stronie...*, s. 193–194.

⁷¹ *Ibidem*, s. 194.

⁷² Z. Krajewski, op. cit., s. 97.

⁷³ *Uchwała w przedmiocie przynależności państwowej Ziemi Wileńskiej*, w: *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*, t. I: 1918–1932, red. T. Jędruszczak i M. Nowak–Kiełbik, Warszawa 1989, s. 194.

⁷⁴ *Akt złączenia Ziemi Wileńskiej z Rzeczpospolitą Polską*, w: *ibidem*, s. 193–194.

granic Polski nie oznaczonych w tym traktacie. Jako granicę Litwy z Polską Konferencja Ambasadorów uznała linię demarkacyjną, którą wcześniej Rada Ligi Narodów rezolucją z 3 II 1923 r. zastąpiła istniejący jeszcze do tego czasu pas neutralny⁷⁵.

Preparations of the Danish Army for Participation in a Plebiscite in the Region of Wilno in 1920

Poland and Lithuania, renascent in 1918, faced the problem of regulating mutual relations. Talks initiated in 1918 ended in a fiasco. The obstacles included the demarcation of a frontier between the two states and bilateral relations. In April 1919 the absence of an agreement led to the occupation of Wilno by the Polish Army, a move opposed by the Lithuanians who embarked upon an attempt at resolving the controversy with the assistance of the Paris Peace Conference.

Polish defeats at the time of Polish–Bolshevik war resulted in the Lithuanian forces occupying large territories. This, in turn, inclined the Polish government to complain to the League of Nations. Seeking a solution, on 28 October 1920 the Council of the League of Nations decided to hold a plebiscite.

In order to guarantee a proper course of the plebiscite, the controversial territory was to welcome international truce forces, a total of about 1500 men: contingents from the UK, Belgium, France, Spain, Italy, Sweden, Norway and Denmark. The decision concerning the Danish detachment was made on 4 December 1920. The commander of the hundred soldiers was Captain C. H. Jørgensen. At the beginning of December 1920 work was initiated on outfitting the detachment. Despite the absence of a clear-cut situation concerning the term of the plebiscite, the detachment was created and at the beginning of May 1921 the company started training.

The lack of interest in the plebiscite on the Polish and Lithuanian side resulted in the League of Nations resigning from this particular form of settlement of the dispute in favour of direct negotiations. The Danish company was dissolved.

The affiliation of the region of Wilno to Poland was ultimately resolved by a “mutiny” of detachments under General L. Żeligowski, the creation of so-called Central Lithuania, and a decision passed by the Wilno Sejm to incorporate the region into the Republic of Poland.

⁷⁵ *Uchwała Rady Ligi Narodów w sprawie podziału pasa neutralnego między Polską a Litwą, w: Powstanie II Rzeczypospolitej. Wybór dokumentów 1866–1925*, red. H. Janowska, T. Jędruszczak, Warszawa 1984, s. 693.